УДК 811.111'373.7

Федірко С.М.

АНГЛІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З ЕТНОКУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ ЗНАЧЕННЯ

В статті розглядаються компоненти когнітивного та прагматичного значення англійських фразеологічних одиниць. Зазначається, що, як правило, вони перебувають у відносній рівновазі, але не виключаються випадки, коли у семантиці фразеологізму переважає когнітивний або прагматичний компонент.

Ключові слова: *фразеологічні одиниці, компоненти, когнітивне значення, прагматичне значення, семантика, оцінне ставлення, лінгвокультурна спільнота, внутрішня форма, мотивація.*

Значення будь-якої мовної одиниці неодмінно отримує кваліфікацію як елемент двох структур свідомості когнітивної та прагматичної, що надає підстави для виокремлення когнітивного та прагматичного компонентів значення [2, 30].

Когнітивний складник фразеологічного значення стосується знання носіїв мови про той фрагмент світу, що позначається фразеологічною одиницею (далі – ФО), а ***прагматичний*** компонент співвідносний з інформацією про суб'єктивне ставлення мовця до позначуваного і пов'язану з цим оцінку, переживання тощо. Ці різні за своєю природою компоненти значення корелюють один з одним і взаємно збагачуються.

Так, Л. І. Молдованова наголошує на тому, що специфіка семантичної структури фразеологічних одиниць "спресована" в їх конотативних характеристиках, у тих емоційно-експресивних, образних та оцінних компонентах значення, які складають змістову надбудову над денотативним компонентом значення [1, 118].

За допомогою когнітивних і прагматичних структур організовується досвід кожного окремого індивіда, "тисячократно збагачений і скоректований завдяки мові колективним досвідом людства" [2, 30].

Так, наприклад, у ФО *the admirable Crichton*, застосування якої вказує на проведення аналогії між денотатом (конкретною особою) і відомим шотландським вченим XVI століття Дж. Крайтоном, когнітивним складником значення є "освічена, ерудована особа" [АУФ, 19], а прагматичним компонентом – "висока позитивна оцінка її ментальних якостей".

ФО *Jack Tar* є жартівливим прізвиськом моряків Королівського військово-морського Флоту, що виникло в період Британської Імперії [АУФ, 559]. Назва не є образливою для представників цієї професії, навпаки, застосування цієї мовної форми сприяє встановленню між комунікантами відносин, що базуються на пресупозиції "свій". Когнітивним складником значення є, таким чином, ознака "моряк", а прагматичним компонентом – "свій".

У семантичній структурі ФО когнітивний і прагматичний компоненти, як правило, перебувають у відносній рівновазі, але не виключаються випадки, коли у семантиці фразеологізму переважає когнітивний або прагматичний компонент.

Так, наприклад, ФО *John Doe* (умовне ім'я, що надається особі, яка потрапляє до судової системи, якщо її справжнє ім'я є невідомим і походить від імен фіктивних юридичних осіб, які фігурували у позовах про вилучення власності в англійському судочинстві першої половини XIX ст.) [АУФ, 561] та *Bath chair* (крісло на колесах для хворих; походить від топоніму *Bath*, що є назвою курорту в західній Англії, відомого своїми гарячими джерелами) [ES] ілюструють випадок, коли значення фразеологізму є переважно когнітивним.

Іншу природу має значення фразеологізмів типу *weak tea* (дещо таке, що не має ніякого ефекту; асоціюється з традиційним напоєм англійців – чаєм [Briggs]) та *not cricket* (нечесно; походить від назви англійської гри – крикету, в яку майже неможливо грати, порушуючи правила, нечесно) [ESE, 52]. Значення цих одиниць є переважно прагматичним, а саме, виражає оцінне ставлення мовця до денотата.

У **когнітивному** складнику значення виокремлюються ***контенсіонал***, що визначається як структурована сукупність ознак денотата, що відбивається у значенні мовної одиниці [2, 39], та ***екстенсіонал***, тобто сукупність денотатів, з яким співвідноситься її значення [там само]. Так, наприклад,у розглянутій вище ФО *the admirable Crichton* ознака "освічений" входить до контенсіоналу, а екстенсіоналом є вся множина осіб, до характеризації яких може бути застосований цей фразеологізм.

Однак **контенсіонал** розглядуваної ФО не обмежується цією ознакою. Так, досить високою є ймовірність того, що позначувана за посередництвом цієї мовної одиниці особа належить до

© Федірко С.М.

британської лінгвокультурної спільноти. Очевидно, однак, що етнокультурний компонент значення цього фразеологізму має відмінну від ознаки "освічений" природу.

Для диференціації таких ознак застосовуються введені М. В. Нікітіним поняття ***інтенсіоналу*** (змістового ядра значення) й ***імплікаціоналу*** (периферії семантичних ознак, що оточують ядро та імплікуються інтенціональними ознаками) [там само, 109].

Так, етнокультурний семантичний компонент (далі – ЕКСК) ФО *the admirable Crichton* належить до **імплікаціоналу** значення цієї мовної одиниці, оскільки знання про те, що Дж. Крайтон є представником британського етносу, входить до її фонового знання, необхідного для розуміння значення [3, 167].

ЕКСК ФО може також входити до **інтенсіоналу** семантичної структури останньої, як, наприклад, у фразеологізмі *the English disease*, що має два тлумачення: 1) схильність до страйків; 2) чоловічий гомосексуалізм [DE, 127]. Прикметно, що до пресупозиції цих одиниць входить те, що мовець, який їх застосовує, не є членом британської лінгвокультурної спільноти, тобто такі фразеологічні найменування надаються британцям представниками інших етносів, визначаючи їх як "чужих". Якщо ЕКСК належить до імплікаціоналу значення ФО, то, навпаки, таке найменування надається з позиції "свого", тобто представником британського етносу.

У свою чергу, **імплікаціонал** значення є неоднорідним: у ньому М. В. Нікітін виокремлює ***сильний імплікаціонал*** (ознаки, які становлять майже обов'язкову частину значення, і тому часто застосовуються у словникових тлумаченнях) [там само, 110], ***високоймовірнісний імплікаціонал*** (ознаки, що є високоймовірнісними) [там само, 111] та ***слабкий/Вільний імплікаціонал*** (ознаки, наявність/відсутність яких є однаково ймовірною/проблематичною) [там само, 111].

Належність ЕКСК значення ФО до **сильного** імплікаціоналу залежить від того, чи представлені у зовнішній формі фразеологізму реалії британського життя або пов'язані із географією, історією та культурою Великої Британії власні назви. Прикладами ФО, в яких етнокультурний компонент належить до сильного імплікаціоналу, є фразеологізми, що містять слово *penny/pence* (пенні/пенс – найдрібніша грошова одиниця у Великій Британії) або його похідні: *penny wise and pound foolish* (звертати увагу на другорядні деталі, незважаючи на більш важливі) [АУФ, 754]; *to sit on the Penniless Bench* (бути в скрутному матеріальному становищі) [там само, 866]; *penny plain and twopence coloured* (щось дешеве і показне) [там само, 754].

Сильною є імплікація етнокультурного компонента значення й у фразеологізмах, що містять власні назви, зокрема, топоніми – *Billingsgate language* (лайка) [ES], що етимологічно походить від назви базару у Лондоні; *Wardour Street English* (мова з архаїчними формами) [АУФ, 991], що завдячує своєму виникненню Вордоу Стріт у Лондоні, відомої своїми антикварними крамницями; антропоніми – *Hobs on's choice* (фактична відсутність вибору) [EI, 86], яка містить ім'я королівського конюха (1544-1630). Згідно з його правилом, кожен відвідувач повинен був брати коня, що стояв крайнім до виходу, або взагалі залишитись без коня. В основі ФО *a Sally Lunn* (солодка булочка) [АУФ, 834] лежить ім'я жінки-кондитера кінця XVIII століття, яка винайшла рецепт здоби; ФО *Mother Bunch* (ворожка) [там само, 679] походить від імені англійської ворожки XVI ст. До сильного імплікаціоналу входить ЕКСК і розглянутої вище ФО *the admirable Crichton*.

До ФО, в яких ЕКСК належить до **високоймовірнісного** імплікаціоналу, відносяться одиниці із затемненою внутрішньою формою, наприклад: *Green Room* (усе пов'язане з мистецтвом) [IS]. Цей вираз народився у Лондонських театрах на початку XVIII ст. внаслідок того, що кімнати, де актори чекали свого виходу на сцену, були пофарбовані у зелений колір, котрий, як відомо, має заспокійливий ефект, що є необхідним для акторів, які мають сконцентруватися перед виступом.

Прикладом, що ілюструє належність ЕКСК до високоймовірнісного імплікаціоналу, є і ФО *a cock and a bull story* (неправдива історія, вигадка) [Briggs], виникнення якої сягає часів поштових карет. Так, колись у Стоуні Стретфорд було два заїжджих двори, "Кок" і "Буль". Лондонські карети міняли коней у дворі "Кок", а Бірмінгемські – у дворі "Буль". Пасажири екіпажів обмінювалися жартами та новинами, більшість з яких були вигаданими.

До **слабкого** імплікаціоналу належить ЕКСК тих фразеологізмів, мотивація яких повністю втрачена, наприклад, *raining cats and dogs* (йде сильний дощ). Авторство цієї ФО іноді приписують Дж. Свіфту ("Polite Conversations" 1783), але, як наголошує Ч. Фанк [Funk, 184], слід зважати на те, що наведені у цьому творі діалоги мають сатиричний характер, тобто цей вираз, імовірно, застосовувався і раніше. Для підтвердження своєї думки він наводить рядки із п'єси Р.Брома (XVII ст.), де обігрується цей вислів. Однак про первісне джерело фразеологізму та, відповідно, його мотивацію, сучасним дослідникам залишається лише гадати. У значенні цієї ФО переважає прагматична етнокультурна конотація, тобто цей фразеологізм із досить високою мірою імовірності характеризує людину, котра вживає цей фразеологізм, як члена британського лінгвокультурного соціуму.

Список використаних джерел

1. Молдованова Л. И. Статус стилистических значений в семантической структуре русских фразеологизмов / Л. И. Молдованова // Коммуникативно-прагматические аспекты фразеологии: тезисы докладов междунар. конф., 28-29 сент. 1999 г. / отв. ред. Н. Ф. Алефиренко. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 118 – 121.
2. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики: [учеб. пособ.] / М. В. Никитин. – СПб.: Научный центр проблем диалога, 1996. – 760 с.
3. Levinson C. S. Pragmatics / C. S. Levinson – Cambridge, etc.: Cambridge University Press, 1983. – 420 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. АУФ: Англо-український фразеологічний словник [укл. : К. Т. Баранцев]. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.
2. Briggs: Briggs James. The Bedtime Browser or Why Do We Say That? : An Account of the Origins of Many English Sayings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.jbinternet.plus.com /Idioms/.
3. EI: Koonin A. English Idioms: уч. пособие [для высш. уч. завед.] / A. Koonin – [2-е изд.]. – Moscow: State textbook publishing house, 1984. – 184 p.
4. ESE: Linder E. Everyday English Sayings Explained / E. Linder, T. Serbul – К.: Радянська школа, 1969. – 214 p.
5. ES: Expressions and Sayings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://users.tinyonline.co.uk/gswithenbank/sayindex.htm.
6. DE: A Dictionary of Euphemisms: How Not To Say What You Mean [compiled by R. W. Holder]. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 501 p.
7. IS: Idiomsite : Find out the Meanings of Common Sayings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idiomsite.com.
8. Funk: Funk Ch. E. Horsefeathers & Other Curious Words / Ch. E. Funk, Ch. E. Funk, Jr. – New York : Harper Colophon, 1985. –240 p.

Summary. *The article considers cognitive and pragmatic components of English phraseological units meaning. Cognitive component of phraseological meaning refers to the meaning of that fragment of the world which is marked by a phraseological unit.*

Pragmatic component depicts the information about the personal attitude of the speaker to the denoted thing or phenomenon and connected with it evaluation.

These various components of meaning correlate and enrich each other.

It is pointed out that as a rule they are in a balance, but there are cases when in semantics of a phraseological unit one of these components dominates.

For example, phraseological unit Bath chair (a chair on the wheels for disabled; originates from the name Bath which is the name of the resort in Western England famous for its hot springs) illustrates the example when the meaning of the phraseological unit is cognitive.

Opposite nature have phraseological units like weak tea (something that has no effect; associates with traditional English drink – tea) and not cricket (not just; originates from the name of the English game – cricket, in which it is impossible to play violating the rules). The meaning of these units is predominantly pragmatic and denotes evaluative attitude of the speaker.

The article considers the notions of intensional and implicational meaning introduced by M.V.Nikitin.

In its turn, implicational meaning can be various: M.V.Nikitin singles out strong implicational and weak implicational.

The meaning of the phraseological unit belongs to the strong implicational if in its exterior form realities of British life or proper names connected with geography, history or culture of Great Britain are depicted.

The meaning of the phraseological unit belongs to the weak implicational motivation of which has been completely lost (e.g. raining cats and dogs).

Key words: *phraseological units, components, cognitive meaning, pragmatic meaning, semantics, evaluative attitude, linguocultural society, interior form, motivation.*

Отримано: 23.07.2014 р.